

ЛУБИЛЕЈИ

Др Буро Бајрићевић

МУЗЕЈСКА СЛУЖБА У ЦРНОЈ ГОРИ (1896 - 1996)

Црногорци су водили перманентну борбу против неупоредиво јачег непријатеља, чији су стални савезници били глад и временске непогоде, са којима су се Црногорци морали борити. Али, и у таквим условима Црногорци су посебну пажњу поклањали култури и просвјети. О томе најбоље свједочи брига Ивана Црнојевића да се сачува културно наслеђе Црне Горе, о чијој је даљој судбини стално мислио. Он је посебну пажњу поклањао културном напретку земље, што потврђује добро организована канцеларијска служба на његовом двору, као и депоновање најважнијих историјских списа. Један од таквих списа је и уговор из 1482. године између Ивана Црнојевића и Венеције који се односи на разграничење. У њега је унијет податак да је један примјерак тога акта Иван Црнојевић оставио у "његову канцеларију на Цетињу".¹

О стварању и чувању вриједних историјских докумената у доба Црнојевића, Ристо Драгићевић пише: "Овакви свјетовни и духовни управљачи умјели су да чувају све што је везано за народни живот и његову

---

¹ Боко Пејовић, *Исељавање Црногораца у XIX вијеку*, Титоград 1962, стр. 61; Ристо Драгићевић, *Државни музеј на Цетињу*, Историјски записи 1 - 2, Цетиње 1957, стр. 62; Драгоје Живковић, *Канцеларијско пословање и архивска служба у Црној Гори*, Гласник цетињских музеја, V, Цетиње, 1972, стр. 242.

прошлост, па су то предавали у аманет својим наследицима. То непроцењиво културно благо пренијели су Црнојевићи и црногорски митрополити на Цетиње, кад је, под притиском надмоћних турских снага Иван Црнојевић морао напустити своју стару престоницу Жабљак, а зетски митрополит своју резиденцију на острву Врањини, у Скадарском језеру".²

Пред турском силом Црна Гора је помјерила своју престоницу из Скадра на Жабљак, затим на Обод и најзад на Цетиње. Ово је посебно важно истаћи ради тога да би се могла пратити у исто вријеме и помјерања културне ризнице црногорске државе до њеног коначног смјештаја у новоподигнутом Цетињском манастиру.

Од пресељавања владарске резиденције Црнојевића са Обода на Цетиње, 1485. године, "види се да је резиденција новог Цетињског манастира, подигнутог 1484. године, била још крајем XV вијека необично богата и прави музеј и у данашњем смислу те ријечи".³

Посебне заслуге за нашу културну историју имали су Иван и син му Ђурађ Црнојевић. Они су основали прву штампарију код Јужних Словена, која је почела да ради 1493. године. Сматра се "да је Ободска штампарија била и прва државна штампарија".⁴ Она је настала у изузетно тешким условима борбе Црногораца за спас своје слободе само годину дана послје открића Америке. Због тога "служи на част народу нашем да је имао штампарију онда, када је није имао ни Оксфорд, ни Кембриџ, ни Москва".⁵

Најљепши примјер бриге о културном благу и његовој даљој судбини забиљежен је у вези са Ђурђем Црнојевићем, који се налазио у туђини. Када је пред турском најездом прешао у Млетке 1498. године, однио је многе вриједне експонате из Цетињског манастира. Приликом писања тестаментa у Милану, 22. октобра 1499. године, својој жени Јелисавети је оставио следећи завјет: "Најприје хоћу: да све оне ствари Свете Марије на Цетињу, с којима смо утекли од Турака, поврате светој Богородици на Цетињу, као њена права властитост, и као што сам се завјетовао, кад сам био на ономе мјесту. Споменуте црквене утвари, биле од сребра, од злата, од мједа, од коситера, или од свиле, биле иконе или свечи, са судовима,

---

² Ристо Драгићевић, *Државни музеј на Цетињу*, Историски записи, 1 - 2, Цетиње, 1957, стр. 62.

³ Ибидем, стр. 62.

⁴ Др Лазар Томановић, *Православна споменница четиристогодишнице Ободске штампарије*, Цетиње, 1895, стр. IX.

⁵ Перо Шоћ, *Прилози за културну историју Црне Горе*, Београд, 1939, стр. 4.

биле чаше, жлице, и све fine утвари, именоване и неименоване, са писми-ма и покућством, дај рекох све Цркви св. Марија на Цетињу".⁶

Црногорски митрополити, који су долазили послје Црнојевића, слиједили су њихов програм и стремљења на културном плану. Чували су и бранили наслијеђено културно благо и увећавали га ратним трофејима заробљеним у биткама са Турцима. Супротстављали се варварским насртајима туђина на културне ризнице. Али, нажалост, нијесу увијек били у стању да спријече уништење и пропадање тог културног блага, јер "у пожару ратовања, који се никада није гасио, откад смо дошли на Балкан, поред људи пропале су и њихове тековине".⁷ Тако је митрополит Сава Петровић, 1770. године, протестовао код дужда због млетачког пљачкања и покушаја рушења манастира Стањевића и Маина.

Црногорски митрополити су, у сарадњи са калуђерима и другим својим сарадницима, водили сталну бригу око сакупљања и чувања драгоцјених и умјетнички вриједних црквених утвари, старих докумената, рукописних и штампаних књига, највреднијих примјерака оружја и других вриједности. На тај начин је у исто вријеме стварана јака основа за богату заједничку културну ризницу, из које ће се касније развити савремени музеј. Тај музеј у Црној Гори почиње да се ствара врло рано. Његов богати архивски фонд, библиотека и многобројни музејски експонати стално су се увећавали. Познато је да је још 1593. године библиотека Цетињског манастира имала четрдесет три рукописа и штампане књиге, што је за оно вријеме представљало завидан књижевни фонд. Међутим, многи музејски експонати су током времена нестајали, или завршавали у пламену за вријеме паљења цетињског манастира. Али, не треба заборавити да су и "сами Црногорци толико пута били приморани, чак и у другој половини деветнаестог вијека, да од најдрагоцјенијих докумената и рукописних и штампаних књига савијају фишке",⁸ па чак да, у недостатку олова, преливају слова штампарије у метке, као што су урадили са Његошевом штампаријом у јануару 1852. године, у борби против Омер - паше Латаса.

Владика Данило први почиње са систематским прикупљањем и чувањем већ наслијеђеног културног блага. Поред објекта од музејске важности, архивских и других списа, он уводи и архивско канцеларијско пословање. Његово дјело је наслиједио владика Василије, који је Црну Гору

---

⁶ *Тесџаменџ* је објавио Иван Кукуљевић Сакцински, "Архив" за повјесницу југословенску књ. II, стр. 41 - 45, Загреб 1852, одакле га је Нико С. Мартиновић пренио у зборник "Предњеџошевско доба", стр. 91 - 97, издање "Луче", Титоград 1963.

⁷ Перо Шоћ, *Прилози за културну историју Црне Горе*, 1939, стр. 10.

⁸ Ристо Драгићевић, *Државни музеј на Цетињу...*, стр. 68.

задужио Историјом о Црној Гори, издатом у Петрограду 1754. године, као и правим домаћим пасошем, са његовим потписом.

Прву прекретницу на културном плану, материјалном и културном богаћењу, Црна Гора је доживјела у доба Петра I и нарочито, његовог наслједника Петра II Петровића Његоша.

Огромно културно наслеђе и многобројни ратни трофеји, који су се кроз вјекове гомилали у Црној Гори, добили су право мјесто у доба Његоша. Он је у том смислу предузео прве кораке, па је наредио "те је 1834. године претресена и разгледана цетињска архива, послјије чега је одлучио да најважније документе задржи за себе, а остало да се чува у народној канцеларији његовог секретара Милаковића".⁹

Има помена да су митрополити још у 17. вијеку, у својој заоставштини оставили много оружја. Тако је заоставштини митрополита Висариона Бориловића - Бајице, који је умро 1692. године, нађено сљедеће оружје: два јатагана са сребрним украсима, двије сабље, од којих је једна украшена сребром а друга без сребра, једна кубура са набијачем (арбијом), двије брешанске кубуре, један нож са сребрним корицама, два мача, једна круна и једна торба опточена срмом.¹⁰

Забилежено је чак и у доба владике Данила да "црногорски митрополит носи торжествено двије пиштоље у силува за појасом, пак не сметају крсту о прсима висећем него се таман слажу: крст противу невидимог, оружје противу видимог врага отечественог употријевити".¹¹

И Његош је имао сабљу, коју је носио у изузетно ријетким приликама, леденицу са посветом и ловачку пушку.

Први Његошев подухват на културном пољу био је набавка штампарије 1833. године, а затим отварање прве основне школе, 1834. године.

Његош је имао прву збирку оружја и других ратних трофеја, коју је био смјестио у новоподигнутом двору Биљарди. Он је "с великим задовољством дочекивао и примао ратне трофеје које су му црногорски јунаци доносили на Цетиње".¹² Зато се с правом може рећи да је Његош био и

---

⁹ Ибидем, стр. 64.

¹⁰ Славко Мијушковић, *Заоставштина владике Висариона Бориловића*, Историски записи, Цетиње, 1956, стр. 304.

¹¹ Душан Вуксан, *Записи*, година X, књига XVII, Цетиње, 1937, стр. 199.

¹² Божо Ђ. Михаиловић, *Његош*, Цетиње 1966, стр. 13.

први оснивач музеја у Црној Гору. Свом секретару Милораду Медаковићу Његош је повјерио писање "Повјеснице црногорске". Ми данас имамо добар дио Његошеве библиотеке и дио библиотеке Петра I, који је он наслиједио, а ту су и први примјерци Његошевих дјела, као и дио рукописа *Горског вијенца*, сачуван у оригиналу.

"Српске народне новине", од 11. априла 1840. године забиљежиле су "ријетку збирку оружја у владичином дому. Међу њима више прекрасни, од части и скупоцени предмети, по највише од времена, кад је полумјесец цвјетао, од Турака освојени, али иначе и комади оружја од старих Сарацена и многих народа свијета".¹³

Књаз Данило је одлучио да оснује војни музеј на Цетињу. То је била више збирка ратних трофеја, у првом реду оружја, него музеј у класичном смислу ријечи. Ратне трофеје заробљене у бојевима на Царевом лазу, Височици, Крусима и другим ратним поприштима, књаз Данило је обогатио нарочито ратним плијеном из битке на Граховцу.

Књаз Данило је радио и на сређивању драгоцености Цетињског манастира, у ком циљу за "одежде, митре, крстове, јеванђеља, панагије итд. одреди једну ризницу и заповиједи да се у њој чувају".¹⁴

О тој ризници Вук Врчевић, који је био секретар књаза Данила од 1852. до 1855. године, пише: "И царске росијске грамате чувале су се до смрти књаза Данила, док сам ја онамо живио, у сандуку у једној испод Биљарде одаји, онамо званој "ризница", ће и све златотраке свештеничке ризе, митре и друге драгоцене ствари (стоје)".¹⁵

Данилово започето дјело наставио је књаз Никола, који је настојао да читаво културно благо, које је од својих претходника наслиједио, систематизације и уреди на нов начин.

У Црној Гори је 1868. године изведена "Финанцијална реформа", по којој је "први пут", послје неколико вјекова, извршено раздвајање државне касе и касе црногорских митрополита и каснијих њихових наслједника и свјетовних господара књаза Данила и књаза Николе".¹⁶

---

¹³ Зетски гласник, година X, број 737, Цетиње, 13. VIII 1938, стр. 3; Перо Шоћ, *Прилози.....* стр. 12.

¹⁴ Ристо Драгићевић, *Државни музеј....*, стр. 65.

¹⁵ Вук Врчевић, *Чланци и прилози о српској књижевности прве половине XIX вијека*, Нови Сад 1914, стр. 199.

¹⁶ Ристо Драгићевић, *Прилози економској историји Црне Горе (1861-1870)*, Историјски записи, 2, Цетиње 1954, стр. 442.

У државну имовину је, поред осталог, издвојена: "сва нумерисана ризница, у коју долази хисторичко оружје и остале драгоцености у Споменици означене. Сав архив Војне куће и све што се на војну односи, а убиљежено је у реченој књажевој Споменици. Све куће опет у тој Споменици означене. Цетињска Печатња".¹⁷

Књаз Никола је први извршио селекцију музејских експоната. Он је највредније ратне трофеје држао у свом двору, а остале је привремено смјестио у Биљарди, коју је, као своју резиденцију, напустио 1867. године и преселио се у новоподигнут двор, данашњи Државни музеј, чија је градња започета 1853. године. За експонате, у првом реду ратне трофеје, подигнута је 1870. године зграда, позната под именом Лабораториј. То је практично био први војни музеј у Црној Гори.

За неколико година касније, Црногорци су осјетно попунили свој музеј. У борбама на Вучјем Дољу и Фундини, 1876. године, Црногорци су "заплијенили око 7.000 пушака, неколико стотина разних сабаља, десетине турских ратних застава итд., а само у боју на Фундини, заплијењено је, између осталог, око 3.000 разних бајонета, 300 дугачких зајбешких палоша и 16 дервишких сјекира".¹⁸

Међу многобројним образованим људима "који су из разних наших крајева у Црну Гору долазили, у њој дјелали на просвјетном, књижевном и политичком пољу једно од највиднијих мјеста заузима Јован Павловић, први министар просвјете и црквених дјела у Црној Гори. Он се с правом може назвати и убројити у оне, који су највише радили и урадили, јер је заиста оставио крупну бразду у државној њиви црногорској".¹⁹ Павловић је, 15. марта 1879. године, поднио писмени захтјев тадашњем заступнику министра просвјете, који је у исто вријеме био и министар финансија, Ђуро Церовићу: "О оснивању државне библиотеке и музеја".²⁰ Павловићев предлог, на жалост, и ако врло реалан, није тада био реализован, "јер није наишао на разумијевање тадашњих управљача за такве установе, нити

---

¹⁷ Јован Сундечић. *Финанцијална реформа у Црној Гори године 1869*; "Орлић". црногорски годишњак, год. V, стр. 63, Цетиње 1869; *Педесет година на пресјелу Црне Горе 1860-1910*, Цетиње 1910, стр. 146-148.

¹⁸ Арса Пајевић, *Из Црне Горе и Херцеговине*, Нови Сад 1891, стр. 328 - 329.

¹⁹ Мирко М. Мијушковић, *Први министар Просвјете Црне Горе Јово Павловић*, Цетиње и Црна Гора, Београд 1927, стр. 242.

²⁰ Нико С. Мартиновић *Развој библиотекарства у Црној Гори*, Цетиње 1965, стр. 19 и 41 - 53.

појимања њихова значаја за културни и просвјетни напредак једне земље".²¹

Јован Павловић је на Цетињу организовао неку врсту народног универзитета, на коме су се држала популарна предавања из књижевности, историје, географије и народног здравља. Његова је замисао да се изгради "читаоничин дом приватном иницијативом - купљењем прилога".²² Тако је, 1885. године, подигнут Зетски дом у коме су били смјештени прва библиотека и музеј. Павловић је обновио цетињску читаоницу, на чијим се столовима налазило, "у другој половини 1879. године, 68 домаћих и страних новина и часописа".²³

Захваљујући великој упорности и неуморном раду Јована Павловића постојећа ризница оружја и других музејских експоната добила је у његово доба назив "Музеј". То потврђује и историчар Марко Драговић, који у једном свом дјелу, које је написао 1881. године, пише: "И до наших дана чува се у цетињском музеју крст који је имао на себи митрополит Данило и по којему га је ударио сабљом турски официр 1712. године".²⁴

Један руски календар за 1891. годину донио је списак свих библиотека и музеја у словенским земљама, у коме и ово пише: "Цетињски народни музеј у Цетињу, у Црној Гори, основан је 1890. године. Његове колекције су још у зачетку. У садашње вријеме у Музеју се налазе: а) колекција предмета, нађених П. А. Ровинским приликом раскопавања старе Дукље, б) мала колекција из Египта и Палестине митрополита Саве и в) неколико предмета из камене епохе и томе слично".²⁵

У јуну 1895. године, професор Франић је дао детаљан опис Оружнице Лабораторије, па каже: " У оружани чувају се и бројни трофеји из разних битака. Цијела једна страна унутрашњег зида прекривена је сваковрсним пушкама, што су их Црногорци непријатељима поотимали. Пушака је сваке величине и врсти. Има их урешених златом и драгим камењем. С друге стране зида сами цевердани и сабље сваке руке. Има их врло драгоцјених од сребра, злата и других уреса; има их и управних, кривих,

---

²¹ Мирко М. Мијушковић, *Први министар Просвјете Црне Горе Јово Павловић*, Цетиње и Црна Гора, Београд 1927, стр. 247.

²² Ибидем, стр. 249.

²³ Нико С. Мартиновић, Позориште "Зетски дом" на Цетињу, Зборник музеја позоришне умјетности 1, Београд 1962, стр. 264 - 272.

²⁴ Марко Драговић, *Митрополић црногорскијки Василиј Пејровић и његово сношење с Русијом*, С. - Петербург 1882. стр. 67.

²⁵ Славјански календар на 1891. год., Петербург 1891, стр. 127.

широких и бритких, пак сваке врсти и величине. С треће стране зида виси опет на стотине златних, сребрних и мједених колајна и редова, што их Црногорци непријатељима с прсију поткидаше. Има тамо и османлијских застава разне величине. С четврте стране дворане наслагани су ковчези пуни фишека.²⁶

У другој половини деветнаестог вијека на Цетињу је поникао јединствен културно-историјски споменик у свијету. То је Влашка црква, која је обновљена 1864. године. Њена ограда направљена је од "турских пушчаних цијеви, које су Црногорци заробили у борби са Турцима".²⁷

Књаз Никола је 6. децембра 1896. године, по старом календару, донио "Закон о Књажевско - црногорској библиотеци и музеју".²⁸ Закон је објављен у "Гласу Црногорца", од суботе, 14. децембра 1896. године. Он има 12 тачака, а ступио је истога дана на снагу након што га је књаз Никола потписао.

Из поменутог Закона, који има 12 параграфа, од којих су главни 7. и 8, јасно се види тежња за прикупљањем књига, а у првом реду оних у којима се говори о прошлости Црне Горе, као и сабирањем свих старина које се налазе у Црној Гори и ван ње. Овдје се прецизно мислило на оно наше културно благо које је на било који начин прешло границе наше земље. У том смислу је професор Ковачевић, преко "Гласа Црногорца", објавио један позив, "којим моли уредништва, писце, издаваче и књижаре, као и посједнике разних музејских објеката, да их поклањају Библиотеци и Музеју, на чему ће им се захваљивати и путем јавности".²⁹

Овај апел је наишао на разумијевање, па су почели са свих страна стизати драгоцјени експонати. Музеј и Библиотека су, нарочито у почетку, брзо попуњавани и то у првом реду поклонима, а касније и откупима.

Управа Краљевског двора предала је 11. маја 1913. године Управи Лабораторије: "268 црногорских револвера, 261 револвер разних модела, 73 сабље, 43 кубуре, 26 пушака "танчица", 18 ножева и једно копље. Све ово

---

²⁶ Драгутин Франић, *С ђацима кроз Босну и Херцеговину, Црну Гору...* Доња Тузла, 1901, стр. 197.

²⁷ Илија Радуловић, *Главна привредна и историјска мјесца у Зетској бановини*, Зетски гласник, година VIII, број 15, Цетиње, 19. II 1936, стр. 2

²⁸ Перо Шоћ, *Прилози за културну историју Црне Горе*, Београд 1939, стр. 28.

²⁹ Ристо Драгићевић, *Државни музеј на Цетињу*, стр. 73.

оружје дошло је из Пећи, које је покварено сасвијем и захрђало, те је скоро све изван употребе".³⁰

Ратне недаће, које су биле стални пратилац Црногораца кроз вјекове, поново су прекинуле нормалан културни развитак Црне Горе. Наступио је Први свјетски рат, чије су последице биле фаталне по Црну Гору. Непријатељ је, за вријеме трогодишње окупације Црне Горе, немилосрдно уништавао све што је било везано за народну прошлост, па није презао ни од скидања звона са многих манастира и цркава. Аустријанци су однијели и историјске топове, које су се, као ратни трофеји, деценијама налазили у кругу Цетињског манастира. Њих су аустријски окупатори претопили.

Аустријанци су из Лабораторије однијели неколике десетине топова, које су Црногорци заробили у балканским ратовима и већи дио драгоценог историјског оружја, које су дугим низом година чували у тој згради. Аустријске окупационе власти су потоњих мјесеци 1918. године потпуно опљачкале Државну библиотеку, Музеј и Цетињску читаоницу, из које су однијели важне књиге, листове и часописе. На крају, да би загубили сваки траг овом свом варварству, окупатори су приликом напуштања Цетиња запалили зграду Зетског дома, у којој су биле смјештене поменуте институције.

О вандализму аустријског окупатора најбоље говори "Позив на сакупљање етнографских предмета из Црне Горе", објављен у окупаторском листу "Цетињске новине", од 27. септембра 1917. године, који гласи: "Равнатељство Ц.кр.музеја цара Карла за аустријски народопис у Бечу", који стоји под Превишњим протекторатом Његовог Величанства цара и краља Карла, приређује у својој новој згради Беч VIII, Лаудонова улица 17, осим аустријске изложбе и етнографски приказ балканских крајева, које су запосјеле ц. и кр.чете. Стога би равнатељству ц.кр.музеја цара Карла веома добро дошли народописни предмети (старе народне ношње и поједини комади таквих одјела, кућно и господарско оружје, мали сандучићи, синије, вретена, дрвено или какво друго посуђе и то особито украшени предмети). Равнатељство је приправно накнадити трошкове. Веома се радо примају фотографске снимке типичних зграда, соба, ношња, плесова и призора из народног живота... Имена сакупљача бити ће са захвалношћу објелодањена, те ће се такођер изложити у ц.кр.музеју цара Карла... И Црна Гора и њени производи бити ће изложени очима културног свијета... Пучанство Црне Горе ће с тога, надамо се, подупријети сакупљаче".³¹

---

³⁰ Ибидем, стр. 79.

³¹ Перо Шоћ, наведено дјело, стр. 30.

Каквим је културним благом располагала Црна Гора прије аустроугарске окупације најбоље се види из ријечи Душана Вуксана, бившег директора Музеја, који је казао: "Да је само Двор Краља Николе остао онакав, какав је био прије рата, ми не бисмо требали да желимо бољи музеј, ни јачу атракцију за странце".³²

Послије ослобођења Црне Горе, крајем 1918. године, била је конфискована целокупна покретна и непокретна имовина династије Петровића. Први покретач акције на плану оснивања музеја на Цетињу био је Томо Ораовац, бивши народни посланик. Он је о томе предао образложену представку, 6. октобра 1919. године, тадашњем повјеренику Краљевине СХС на Цетињу, Иву Павићевићу. У представи га упозорава на "драгоцјене старине, од неоцјењиве вриједности, које треба очувати и очуване предати за будуће нараштаје".³³

Прва озбиљнија акција на плану поновног оснивања музеја на Цетињу покренута је тек 1923. године. Под притиском јавног мњења ондашњи министар просвјете, Светозар Прибићевић, донио је одлуку, П. бр. 719, од 3. III 1921. године, која гласи: "Усвајам предлог, и одлучујем да се у буџет за 1921 - 22. г. унесе глобална сума од 100.000 динара за оснивање Зетског музеја".³⁴ Министарски савјет је 7. маја 1923. године донио одлуку "да се дворац краља Николе прогласи за Народни музеј".³⁵

Нешто касније, тачније 20. маја 1924. године, услиједила је једна, најблаже речено, неразумљива одлука, чија је суштина била: "Министарски савјет је ријешило, да се цио архив и драгоцјености са Цетиња пренесу у Београд. Срећом то је осујећено, јер није служило интересу науке као ни части Београда и Цетиња".³⁶

Најзад је, под притиском јавног мњења Црне Горе, дошао крај дугом оклијевању, па је др Тихомиру Ђорђевићу стављено у задатак да изради план и правила Државног музеја, која је Министарство просвјете својим рјешењем П.бр. 3061, од 7. септембра 1926. године усвојило и објавило. На тај начин је, по други пут, послјије скоро тридесет година, основан Државни

---

³² Ибидем, стр. 28.

³³ Ибидем, стр. 34.

³⁴ Ибидем, стр.36.

³⁵ Ибидем, стр. 36.

³⁶ Никола Шкерковић, "Билешка из мој живоџа", стр. 193 - 194, Библиографски вјесник IV, Цетиње, 1964.

музеј на Цетињу, али сада много сиромашнији са музејским експонатима него онај из 1896. године.

Нормалан рад Музеја пореметили су италијански и њемачки окупатори, који су обилато искористили своју војничку силу и моћ, па су пошли стопама аустроугарске солдатеке на плану пљачкања и безобзирног уништавања цјелокупног културног наслеђа Црне Горе. По налогу италијанског армијског генерала Александра Пирцио - Биролија, у току 1942. године, однијето је на десетине камиона музејских експоната. У општој пљачки Музеја учествовало је и неколико виших италијанских официра са супругама, које је предводила гувернерова жена.

Ондашњи директор Музеја, Мирко Меденица, није могао спријечити пљачку, али је зато, заједно са Ристом Драгићевићем, ондашњим библиотекарком Државног музеја, регистровао однешене предмете и ометао коришћење архивске грађе у доба окупације.

Њемци су из Музеја однијели, према расположивим документима, један велики албум са фотографијама историјских споменика и предјела Црне Горе, заведен у Главној књизи инвентара под редним бројем 81, и свечано повезану илустровану књигу "Les bords de l Adriatique et le Montenegro", од Charles Yriart - а, са 257 графика и 7 мапа.

Послије ослобођења Цетиња, 13. новембра 1944. године, Меденица је одмах организовао нормалан рад у Музеју. Ускоро су се могли користити књижни и архивски фондови, који су постали приступачни научним радницима.

Рјешењем министра просвјете Број 4511, од 9. априла 1946. године, образована је Комисија, на чији предлог је министар просвјете донио Рјешење III бр. 6591, од 4. јула 1946. године, да се сви предмети "вјерског карактера" из Државног музеја "пренесу у Црквени музеј на Цетињу на даље чување", а то су баш они експонати које је својевремено књаз Данило издвојио из манастирске ризнице, као и многе скупоцене иконе, које је краљ Никола са члановима породице добијао на поклон. Том приликом је уступљено 97 драгоцених објеката: " митре владике Висариона, Данила и Петра I, архијерејске штаке владике Данила, Петра I и Петра II, три позлаћене панагије, четири напрсна крста, велики крст владике Рувима, рађен од Бура Чајничанина 1632, са необично успјелим минијатурама, чаша-путир Пеће патријашије, 57 икона итд."³⁷

---

³⁷ Ристо Драгићевић, *Државни музеј на Цетињу*, стр. 90.

Државни музеј на Цетињу је, после ослобођења, био једина институција научног карактера у Црној Гори. Музеј је, рјешењем Министарства просвјете III бр. 1619, од 5. фебруара 1946. године, био дужан да одвојено обавља послове Завода за заштиту споменика културе, а рјешењем III бр. 3933, од 26. марта 1946. године, и послове Земаљске централне библиотеке, која је, услед мањкања простора, била у оквиру Државног музеја.

Кад су створени повољни услови за самосталан рад, Централна библиотека је издвојена из Државног музеја као самостална институција, у априлу 1947, а Завод за заштиту споменика културе у септембру 1948. године.

Почетком 1947. године при Државном музеју је основано посебно одјељење Народноослободилачке борбе. Из тог одјељења изникло је Народноослободилачки музеј на Цетињу, који је постао посебна буџетска установа тек 1. јануара 1951. године, иако је основан Уредбом Број 3807. од 1. септембра 1950, а иселио се из зграде Државног музеја у рестаурирану Његошеву "Биљарду" тек првих дана мјесеца септембра 1951. године.

Одлуком председника Савјета за просвјету и културу НРЦГ Број 11617, од 6. октобра 1951. године, уступљени су сви експонати новооснованом Његошевом музеју, који је свечано отворен у "Биљарди" 5. септембра 1951. година. Уредба о оснивању Његошевог музеја донијета је, коначно, 25. децембра 1951. године, под Бројем 4881.

Из састава Државног музеја издвојен је и Етнографски музеј, који је основан Уредбом од 25. децембра 1951. године, Бр. 4951, а постављен почетком септембра наредне године, у "Биљарди".

Рјешењем министра просвјете од 1. априла 1949. године, под Бр. 6382, издвојен је из подручја Државног музеја цијели архивски фонд Краљевине Црне Горе, изузев такозваног Дворског архива, који је прикључен Историјском институту, у чијем је саставу остао до децембра 1951. године, када је припао новооснованом Државном архиву Црне Горе, основаном Законом о државним архивима, донесеним под Бр. 1205, од 6. децембра 1951. године.

Историјски институт је основан Уредбом од 3. јула 1948. године, којему је, на основу рјешења VI Бр. 6382, од 1. априла 1949. године, припала цијелокупна библиотека Државног музеја. Нешто касније ово рјешење је стављено ван снаге, те је новим рјешењем Министарства просвјете VI Бр. 3525, од 22. фебруара 1951. године библиотека враћена Државном музеју.

Једно важно рјешење, под Бр. 8047, од 15. септембра 1952. године, донио је председник Савјета за просвјету и културу НРЦГ о формирању

"специјалне комисије за реорганизацију и нову поставку изложбеног материјала у Државном музеју".³⁸ Од тада практично почиње да се ради на новој концепцији о стварању Историјског музеја Црне Горе. Међутим, организована дискусија о перспективном развоју музеја у нашој Републици, почиње тек од 1959. године.

Године 1963. донесена је одлука о интеграцији цетињских музеја у једну цјелину, који су добили ново име "Музеји Цетиње" - Цетиње. Новом интеграцијом цетињских музеја ниједан од њих није изгубио наглашену индивидуалност проистеклу из карактера њиховог садржаја. Све организационе јединице су задржале своје првобитне називе и самостално су рјешавале своје стручне задатке.

Нова идеја о стварању Историјског музеја Црне Горе дефинитивно је утврђена на Стручном колегијуму установе "Музеји Цетиње", одржаном 15. и 16. децембра 1969. године. Од тада се почело радити на реализацији ове идеје. Њихова централна изложба, као и његова суштинска организација, ослањаће се на шест одјељења.

По тој концепцији, изложби Историјског музеја придружиће се неколико одјељења претежно меморијалног типа.

Иако Манастирска ризница не припада установи "Музеји Цетиње", већ Црногорско - приморској митрополији, уклапа се по општој концепцији у јединствену структуру Историјског музеја. На тај начин она допуњава Историјски музеј једном посебношћу, која је имала видну улогу у црногорској историји.

Установа је и даље задржала назив "Музеји Цетиња", све до 1989. године, када је преименована у "Народни музеј Црне Горе", да би 1991. године добила нови назив: Јавна установа "Народни музеј Црне Горе" - Цетиње.

Поред ЈУ "Народни музеј Црне Горе", на територији наше Републике има и других музеја, као установа од посебног друштвеног интереса.

Поморски музеј у Котору, као збирка, датира од 1880. године, а Музеј Бокељске морнарице је отворен тек 1938. године. Музеј је у првим послеријатним годинама био у стању мировања, да би, послје успјешно обављених радова, био свечано отворен на дан десетогодишњице јубилеја Југословенске ратне морнарице, 10. септембра 1952. године.

---

³⁸ Ибидем, стр. 93.

Мали приморски градић Пераст, у Боки Которској, има велику и бурну историјску прошлост. У њему је, одлуком Перашке општине од 28. фебруара 1937. године, основан Музеј града Пераста, чија је активност била веома запажена.

Послије Другог свјетског рата Музеј је наставио да ради, упркос многим недаћама које су га пратиле, нарочито до средине 1971. године, када је једна, незаконито одузета, зграда поново враћена Музеју. Тако је Музеј у Перасту наставио да нормално ради.

У саставу Културног центра Будва је и Музеј који је основан 1965. године. Он, као таква установа, ради тек од 25. маја 1973. године. Овај музеј има сјајну перспективу да се развије у један врло јак републички културни центар.

Народни одбор општине Бар, својом одлуком Бр. 01 - 7155/1, од 4. децембра 1959. године, основао је Завичајни музеј у Бару, као самосталну институцију. Музеј је смјештен у згради бившег Дворца краља Николе на Тополици, који је као културно - историјски споменик, рјешењем Завода за заштиту споменика културе СРЦГ, Бр. 1226, од 27. новембра 1957. године, стављен под заштиту закона.

У барској општини има 35 непокретних споменика културе. То су: дамија Омербашића, споменик погинулим Црногорцима у Првом свјетском рату, остаци манастира Пречисте Крајинске са црквом Успења Богородице. Цијели Стари Бар је историјски споменик, који је стављен под заштиту закона. Затим слиједи: споменик палим Црногорцима приликом ослобођења Бара, археолошки локалитет "Тополица", Старчева Горица и други, као што су: Ратац, 16 цркава на територији барске општине, утврђење Бесац, Бешка, утврђење Хај - Нехај итд.

Музеј града Титограда основан је 1960. године, а његове збирке и депои постоје од 1962. године. У Музеју постоје сљедеће збирке: преисторијска са 80 експоната, римска са 75 експоната, средњовјековна са 95 експоната, културно - историјска са 150 експоната и збирка народноослободилачке борбе око 600 експоната.

На територији ондашње титоградске, а садашње подгоричке општине, постоји неколико меморијалних музеја, историјских храмова, споменика, спомен обиљежја, спомен плоча, спомен гробља, археолошких локалитета и, на крају, градски архив.

На удаљености 12 километара од Подгорице налази се Меморијални музеј на Медуну, некадашњој илирској тврђави, у кући познатог црногорског војводе Марка Миљанова. То је један од најљепших меморијалних музеја у Црној Гори, који говори и свједочи о једном времену и људима у

њему, а у првом реду о прослављеном јунаку и самоуком књижевнику, војводи Марку Миљанову.

У Подгорици се налази и Археолошка збирка Црне Горе, која, захваљујући богатим археолошким налазима, представља јединствено подручје У Црној Гори. Збирка је основана одлуком Извршног вијећа Народне Републике Црне Горе, Број: 4515, од 7. децембра 1961. године.

Дукља је била привлачна мета за археологе још у другој половини деветнаестог вијека. О њој су се, као о археолошком локалитету свјетске важности најпохвалније изразили познати научници као што су били Мунро, Стикоти, Прашникер, Себер, Ровински и други. Нарочиту пажњу Дукљи је поклонио наш познати академик Никола Вулић који је због саме Дукље "тражио да се отвори археолошки Музеј".³⁹

За Дукљу су многи знаменити научници казали "да би она могла постати знаменита као Помпеја".⁴⁰

Недалеко од Подгорице, под Вељим брдом, налази се Меморијални музеј Блажа Јовановића.

Завичајни музеј у Даниловграду основан је Одлуком СО Даниловград, Број 01 - 2143/60, 1960. године. Све до 1965. године Музеј је био депо у коме су се прикупљали музејски експонати: комплети раскошне народне ношње, разне врсте оружја, одликовања, грбови, фотографије и разна документа из даље и ближе прошлости и археолошки објекти. Тако је Музеј отворен за публику.

Завучајни музеј у Никшићу основан је јуна 1951. године, одлуком Скупштине општине Никшић. До 1958. године Музеј је постојао као депо, а од тада, са малим прекидом, отворен је за посјету. Како су музејске просторије биле и сувише мале, то је поведена шира друштвена акција у циљу добијања адекватног простора за Музеј. Упоредо са тим, стручни радници Музеја, уз помоћ стручних музејских радника са стране, приступили су реализацији нове музејске поставке. Тако је 1976. године нова поставка Завичајног музеја у Никшићу смјештена у здању некадашњег Дворца краља Николе.

На територији никшићке општине налази се Меморијални музеј познатог револуционара Николе Ковачевића у Грахову, који је отворен за посјету.

---

³⁹ Др Перо Шоћ, *Прилози за културну историју...*, стр. 85.

⁴⁰ "Глас Црногорца", 18. IX 1892.

Завичајни музеј у Пљевљима отворен је на основу рјешења Градског народног одбора Пљеваља, 1953. године. Након адаптације музејске зграде и постављања музејске изложбе, Музеј је за посјету отворен 1956. године.

Музејски простор је врло скучен и захвата свега неколико просторија Дома културе, укупне површине од 157 м². Међутим, није проблем само у скучености простора, већ и у његовом лошем распореду и изолованости изложбеног простора од канцеларије.

Музеј располаже богатим фондовима, чија разноврсност материјала већ одавно изискује засебну зграду, са просторијама које би задовољавале основне принципе савремене музеологије.

Завичајни музеј Бијело Поље отворен је на основу рјешења Народног одбора општине Бијело Поље, Број: 1453, од 31. јануара 1957. године. Музеј као самостална институција егзистира од 1965. године. При овом је важно истаћи да Музеј, због дотрајалости зграде, за све вријеме није био отворен за посјетиоце. Са 1965. годином, која је донијела припајање Завичајног музеја Радничком универзитету, свака даља активност Музеја била је угашена.

Најзад се пробудила савјест одговорних људи, па је донијет закључак да се ранија зграда реновира и адаптира за потребе Музеја. Тако данас Музеј ради у солидним условима, са пристојном музејском поставком, која је доступна посјетиоцима.

Полимски музеј, за разлику од осталих завичајних музеја у Црној Гори, има своју предисторију. Прије званичног оснивања Музеја, у Беранама је, 17. јула 1950. године, по први пут послје рата, отворена изложба која је обухватала период народноослободилачке борбе и стварање народне власти у току рата на овом подручју. Изложба је била добро посјећена, што је подстакло одговорне људе овога краја да размишљају о сакупљању и припремању материјала потребног за оснивање музеја у Беранама. Тако је Полимски музеј у Беранама отворен 1. маја 1953. године. У овом првом периоду Музеј је третиран као збирка. Најзад, 15. фебруара 1955. године Народни одбор срезва Иванград донио је Одлуку Број: 1198, о формирању Полимског музеја, као установе са својством правног лица.

Полимски музеј је, од свог оснивања, до јуна 1973. године, пословао као самостална установа, а од јуна 1973. године, интеграцијом са Домом културе и Радничким универзитетом, формирана је нова институција под именом "Центар за културу Иванград". У новоинтегрисаној установи Музеј је и даље задржао свој ранији назив, али сада као јединица удруженог рада. Данас Полимски музеј ради у новој згради, у којој је направљена нова музејска поставка.

Завичајни музеј Херцег - Нови отворен је 29. новембра 1953. године. Тога дана Музеј је отворио своја врата за посјетиоце, иако је неколико година прије његовог отварања покренута акција за прикупљање музејске грађе.

Када је, 18. децембра 1949. године, проф. Душан Поповић донио декрет Министарства просвјете НРЦГ да се у ХЕРЦЕГ - НОВОМ оснује музеј комплексног типа за читаво подручје Боке Которске, у згради намијењеној за ту сврху, није било ниједног озбиљнијег музејског експоната, да би на дан његовог отварања, 29. новембра 1953. године, Музеј располагао са 356 инвентарисаних музејских експоната. Музеј се тада састојао из: етнографског одјељења, одјељења НОБ-е, иконографске, културно - историјске и поморске збирке.

Завичајном музеју у Херцег - Новом је припојена, 1966. године, галерија "Јосип - Бепо Бенковић", коју је, као меморијалну галерију, основао Савез удружења бораца народнослободилачког рата у Херцег - Новом, која располаже сликама, скулптурама и гравурама, у укупном износу од око 1. 200 експоната.

У Херцег - Новом су формиране три меморијалне собе, које су 1967. године припојене Музеју. Оне су за посјету отворене у свако доба дана, јер у зградама у којима се налазе меморијалне собе, живе њихови власници, што је јединствен случај у музеологији. Ово је потребно нагласити и ради тога што Музеј још увјек није власник меморијалних соба, већ једино над њима има право презентације.

При Завичајном музеју у Херцег - Новом постоји и врло богата Ботаничка башта.

Манастир Савина представља један од најзначајнијих културно - историјских споменика у херцеговској општини. Датум његовог оснивања није тачно утврђен, мада се поуздани зна да је манастир постојао још 1648. године, као и то да су га обновили одбјегли калуђери из манастира Тврдоша у Херцеговини, који су нешто касније, уз њега, саградили и ћелије за становање. Манастир Савина има три цркве, од којих прва датира из 1030. године, другу цркву подигао је у времену од 1777. до 1799. године Корчуланин Никола Форетић. Ван манастира Савина налази се трећа црква, посвећена св. Сави.

У малом туристичком мјесту Баошићи, недалеко од Херцег - Новог, налази се приватни музеј капетана бојног брода Мирослава Штумбергера, јединствен у нашој земљи. То је музеј поморства старина, чија збирка има преко 600 разних експоната. Међу најважнијим експонатима су: кацига из времена битке на Косову, пушка са Сутјеске, разни модели једрењака

израђени вјештом руком капетана Штумбергера и многи други драгоцени експонати.

Dr Đuro Batrićević

LE DÉVELOPPEMENT DU SERVICE DE MUSÉE AU MONTÉNÉGR

Résumé

Le Monténégro était la dernière partie libre des pays des Slaves de Sud qui, gardant sa tradition et ses symboles dans les circonstances historiques changées, est devenue le fondement d'un nouvel État qui naissait de la lutte inégale et admirable contre les conquérants beaucoup plus forts et qui était reconnu en tant qu'un sujet international aux congrès de Paris (en 1856) et de Berlin (en 1878).

Le patrimoine mobile du Monténégro datant des temps les plus anciens fondait la base du Musée national du Monténégro.

Après l'interruption des Turcs aux Balkans le territoire de l'État libre est devenu plus étroit et les Monténégrins ont porté tous les documents et symboles d'État en dehors de la portée des conquérants pour les conserver et déposer au trésor du Monastère de Cetinje où résidence des seigneurs monténégrins qui alors exerçaient ecclésiastique et laïque, en même temps.

Quand Biljarda fut édifée en 1838, un nombre de ces objets précieux resta au trésor du Monastère tandis qu'une part d'eux fut transportée dans la nouvelle résidence.

Depuis que le Palais du prince Nikola fut bâti au commencement de son gouvernement, cette résidence faisait fonction du musée d'État jusqu'à la fondation officielle du Musée en 1896. Mais, on gardait toujours au Monastère, à Biljarda et au Palais certaines collections et pièces très importantes.

Il faut ajouter aussi la richesse des trophées de guerre, surtout turques. Tous ces objets de musée précieux à Cetinje proviennent de la guerre. D'où vient la tradition selon laquelle les Monténégrins conservent tous les objets

de musée comme la mémoire du passé illustre ou comme les documents sur la puissance et sur la grandeur de l'Etat dont l'héritage ils gardaient. La protection légale des monuments de la culture au Monténégro est basée sur cette tradition. C'est grâce à elle qu'une part du patrimoine culturel est conservée malgré une lutte permanente durant cinq siècles contre les conquérants qui dévastaient tout.